

УДК: 334.73; DOI: 10.31388/2519-884X-2019-39-122-128

*Збарський В.К., д. е. н., професор
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Грибова Д.В., докторант
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИЗМУ У ПРИМОРСЬКИХ РЕГІОНАХ СТЕПОВОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ

Анотація. В статті досліджено теоретичні та прикладні аспекти розвитку туристичної галузі у приморських регіонах зони Степу України. Визначено основні проблеми ефективного функціонування регіонального туризму та сформульовано концептуальні засади забезпечення розвитку даного галузевого напрямку. Одними з базових принципів є багатокладність, диверсифікація та науково обґрунтована організація підприємницької діяльності.

Ключові слова: туризм, регіональний розвиток, концепція, зелена садиба, ресурсний потенціал.

JEL code classification: D 100, D 130, D 190

*Zbarsky V.K., Doctor of Economics, Professor
National University of Bioresources
and nature management of Ukraine
Gribova D.V., doctoral student
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University*

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF PROVIDING THE DEVELOPMENT OF TOURISM SPHERE IN THE PRIMORSKY REGIONS OF THE STEPPEN ZONE OF UKRAINE

Abstract. Introduction. Under current conditions, it is especially important to ensure the development of the tourism industry as a factor to stimulate the socio-economic development of the regions, attract direct and indirect investments from domestic and foreign sources, etc. For the coastal regions of the steppe zone of Ukraine, the peculiarities of this process are the development of new sectorized directions (agrotourism) and the awareness of the need for proper infrastructure and information support as a guarantee of further competitive functioning of the economic entity. The purpose of this article is to develop a conceptual framework for a strategy to ensure the effective functioning of the tourism industry in the coastal regions of the steppe zone of Ukraine. Results. The results of the study proved the need to transform conceptual approaches to state regulation of regional tourism. The basic character of the concept of sustainable development as a methodological basis for the development of a state policy strategy in the field of regional tourism is substantiated. The concept of tourism development in the coastal regions of the steppe zone of Ukraine is formulated; its structural elements, tasks and projected results are defined. Conclusions. The importance of the development of tourist activity in the coastal regions of the steppe zone of Ukraine is substantiated. The necessity to optimize the strategic principles of state policy to ensure the effective functioning of this sectorized direction on the principles of multifaceted and diversification has been proved. The conceptual bases of tourism development in the coastal regions of the steppe zone of Ukraine are formulated, the starting potential of regional tourism development is analyzed, the main goals and ways of their achievement are determined. The necessity to create a proper system of information and human resources as an integral part of competitive functioning of business units engaged in the tourism business is substantiated.

Keywords: tourism, regional development, concept, green estate, resource potential.

Постановка проблеми. За сучасних умов набуває особливої актуальності забезпечення

розвитку туристичної галузі як фактору стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів, залучення прямих та опосередкованих інвестицій з вітчизняних та закордонних джерел тощо. Для приморських регіонів степової зони України особливостями даного процесу є освоєння нових галузевих напрямків (агротуризм) та усвідомлення необхідності належного інфраструктурного та інформаційного забезпечення як запоруки подальшого конкурентоспроможного функціонування господарюючого суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку туризму як однієї з форм самореалізації селянських господарств знайшла своє відображення в працях Л.В. Забуранної, М.Й. Маліка, Я.М.Надворянка, Н.Є. Кудла та ін. Особливості державного регулювання сфери середнього та малого бізнесу розглядалися в роботах С.В. Кальченко, І.В. Коблянської, І.В. Свиноуса, О.В. Чаянова тощо. Разом із цим, на нашу думку, потребують подальшого вивчення питання, пов'язані із обґрунтуванням стратегії розвитку туристичної галузі як складової національної економіки.

Мета статті – розробка концептуальних основ стратегії забезпечення ефективного функціонування туристичної галузі в приморських регіонах степової зони України.

Основні результати дослідження. Методологічною основою були принципи сталого розвитку суспільства, згідно яких організація економічної діяльності та характер використання ресурсного потенціалу за теперішніх умов має враховувати інтереси майбутніх поколінь. Це є особливо актуальним відносно до сфери туризму, оскільки головним ресурсом у будь-якій формі надання даних послуг є природні ресурси, стан яких необхідно зберігати.

Структура концепції програми забезпечення регіонального розвитку туристичної діяльності обумовлюється соціально-економічним значенням галузевого напрямку, його місцем в процесі розбудови сільських територій.

Основні розділи Концепції представлені наступним чином.

1. Стартові умови та оцінка стану функціонування регіонального туризму.

2. Стратегічні цілі та пріоритети розвитку туристичної галузі.

3. Основні напрями реалізації стратегічних цілей.

4. Механізм реалізації концепції розвитку регіонального туризму.

В процесі формування першого розділу Концепції особливо важливе значення мають результати аналізу наявного інформаційного матеріалу. Головною метою програми є активізація процесу туристичного освоєння приморського регіону степової зони України.

Стартовий потенціал розвитку регіонального туризму можна структурувати наступним чином:

– ресурсний потенціал (соціально-культурний, природно-кліматичний, демографічний, економіко-регіональний);

– потенціал сприяння економічному розвитку (національно-культурний, виробничий, глобалізаційний, науково-інноваційний, інфраструктурний);

– потенціал сприяння соціальному розвитку (морально-психологічний, соціально-культурний, нормативно-правовий).

Аналізуючи сучасний стан та особливості функціонування туристичного бізнесу приморського регіону Запорізької, Донецької та Херсонської областей, слід відмітити наступні аспекти розвитку даної галузі.

1. Загальний високий рівень підприємницької активності обумовлений віддачею інвестиційних коштів при концентрації на розважальній спеціалізації туризму. В переважній більшості діяльність об'єктів передбачає надання клієнтам послуг в сфері активного відпочинку, розвиток санаторно-курортного напрямку є порівняно незначним.

2. Створення нових туристичних об'єктів не носить системного закономірного характеру. В різних випадках причинами є необхідність цільового освоєння фінансових коштів, неможливість інших форм використання майнових об'єктів та ін. Нагальною є проблема кадрового забезпечення туристичного бізнесу, як в плані менеджменту, так і на рівні виконавців специфічних функцій (аніматори, туристичні оператори екскурсоводи тощо).

3. Окремим перспективним напрямком є сільський туризм, принципи функціонування

якого недостатньо визначені у вітчизняному нормативно-правовому полі. Особисті селянські господарства, на базі яких можливо створювати зелені садиби як організаційно-економічну основу для подальшої туристичної діяльності, не є підприємницькими одиницями. Також стан сільського туризму практично не аналізується органами регіональної статистики, що відповідним чином впливає на можливість моніторингу даного галузевого напрямку та обґрунтування перспективних шляхів його подальшого розвитку.

4. Недостатній рівень співпраці регіональних і місцевих владних інститутів та представників туристичного бізнесу призводить до того, що даний галузевий напрямок представлено в програмі розвитку малого та середнього бізнесу лише на прикладі одиничних об'єктів. Запорукою успішної реалізації туристично-рекреаційного потенціалу приморського регіону степової зони України є наявність комплексу проектів, які передбачатимуть стимулювання диверсифікованого розвитку даного виду економічної діяльності в усіх організаційно-правових формах.

У другому розділі Концепції формуються стратегічні цілі та пріоритети забезпечення ефективного функціонування регіонального туризму. Цілі розвитку розглядаються як в якісному, так і в кількісному аспектах, що, в свою чергу, передбачає застосування комплексу орієнтирів, індикаторів та нормативів.

В межах поставленої мети планується забезпечення досягнення наступних цілей:

- стимулювання диверсифікованого розвитку туристичного бізнесу на базі сільських домогосподарств (аграрний туризм, етнотуризм, екотуризм тощо);
- створення системи інфраструктурного забезпечення розвитку регіонального туризму в сільській місцевості (транспорт, зв'язок тощо);
- надання належної інформаційно-

консультативної допомоги суб'єктам туристичного бізнесу щодо організації їхньої діяльності, враховуючи організаційно-правову та галузеву специфіку;

- забезпечення міжгосподарської співпраці суб'єктів регіонального туристичного бізнесу на системній основі із формуванням утворень кооперативного та кластерного типів;

- активна участь представників туристичного бізнесу в процесах розробки та реалізації регіональних програм сприяння розвитку малого та середнього підприємництва.

Визначеність цілей має бути узгодженою з науково обґрунтованими результатами аналізу які наведені у першому розділі. В якості головних цільових установок для розвитку туризму приморського регіону степової зони України розглядаються наступні:

1. Забезпечення високого рівня доходів осіб, зайнятих в сфері регіонального туризму як запоруки його подальшого розвитку, і цільовими показниками є показники життєдіяльності (дохід на 1 особу, тривалість життя та ін.), а цільовими нормативами - загальнодержавні та світові соціальні стандарти.

2. Забезпечення належних темпів зростання кількості туристичних об'єктів у приморському регіоні степової зони України, а також диверсифікації їхньої діяльності за умов підвищення рівня її конкурентоспроможності.

3. Забезпечення адаптації рівня якості надання туристичних послуг до загальноєвропейських стандартів (проживання, харчування, розваги та ін.).

4. Підвищення рівня кадрового забезпечення суб'єктів туристичного бізнесу (питома вага осіб із вищою, в т.ч. профільною освітою серед менеджменту господарюючого суб'єкта).

В рамках третього розділу виділяються наступні основні напрями реалізації стратегічних цілей, що визначає Концепція (табл.1).

Таблиця 1

Напрямки реалізації цілей Концепції розвитку туризму у приморських регіонах степової зони України *

Завдання	Потенційно можливі напрямки реалізації проєктів
Диверсифікація розвитку туристичного бізнесу на базі сільських домогосподарств	<ul style="list-style-type: none"> - розширення галузевої спеціалізації туристичних об'єктів; - сприяння багатокладному розвитку регіонального туризму; - стимулювання креативного використання наявного ресурсного потенціалу при обранні форми та напрямку туристичної діяльності;
Створення системи інформаційного забезпечення розвитку регіонального туризму в сільській місцевості	<ul style="list-style-type: none"> - сприяння процесу підвищення рівня кваліфікації працівників, зайнятих в сфері регіонального туризму, на базі інформаційно-консультаційних центрів; - підтримка практики обміну досвідом представників закордонних туристичних фірм на базі семінарів-тренінгів; - розробка типових моделей ведення туристичної діяльності для різних організаційно-правових та галузевих умов на базі регіональних бізнес-інкубаторів
Забезпечення міжгосподарської співпраці суб'єктів регіонального туристичного бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> - стимулювання процесу формування інтеграційних утворень на базі суб'єктів туристичної діяльності за організаційно-правовою та галузевою ознаками; - сприяння організації на базі суб'єктів туристичного бізнесу об'єднань кооперативно-корпоративного типу, метою яких є надання своїм членам інформаційно-консультаційних та сервісних послуг; - стимулювання створення та функціонування міжгосподарських утворень за участю регіональних науково-навчальних центрів з метою забезпечення ефективної науково обґрунтованої економічної діяльності суб'єктів туристичного бізнесу
Активна участь представників туристичного бізнесу в процесах розробки та реалізації регіональних програм	<ul style="list-style-type: none"> - залучення представників регіонального туристичного бізнесу до участі в регіональних програмах розбудови сільських територій; - налагодження постійної взаємовигідної співпраці із представниками туристичного бізнесу в процесі розробки та реалізації регіональних програм розвитку малого та середнього підприємництва

*Дослідження автора

Механізми забезпечення реалізації Концепції являють собою цілеспрямовані дії організаційних структур на суб'єкти туристичної діяльності з метою досягнення намічених цілей.

Зокрема, на нашу думку, доцільним є здійснення наступних організаційних заходів:

- проведення моніторингу сучасного стану та особливостей функціонування суб'єктів туристичного бізнесу в регіоні, враховуючи організаційно-правову та галузеву диференціацію;

- здійснення оцінки перспектив розвитку туристичної галузі на принципах багатокладності та диверсифікації підприємницької активності;

- активізація процесу створення міжгосподарських об'єднань за участю регіональних науково-навчальних центрів з метою дослідження сучасних проблем вітчизняної туристичної галузі та підготовки кадрів для подальшої роботи в сфері туризму на Україні та за її межами;

- розробка та реалізація цільових регіональних програм, спрямованих на стимулювання розвитку сфери туризму на принципах багатокладності та багатогалузевості;

- популяризація сільського туризму як форми альтернативної самозайнятості для селянських господарств, враховуючи можливі негативні наслідки процесів лібералізації земельних відносин.

Очікувані результати:

- розвиток туристичного бізнесу регіону та суміжних галузей сфери послуг;

- розвиток інфраструктури регіону;
- розширення спектру туристичних послуг, покращення їхньої якості;
- збільшення кількості вітчизняних та закордонних туристів;

- підвищення рівня ефективності функціонування туристичної галузі в регіоні;

- збільшення обсягів інвестицій в економіку регіону;

- уповільнення темпів депопуляції в системі сільських територій.

Розглядаючи перспективи практичної реалізації Концепції регіонального розвитку туристичної діяльності, нами розглядаються наступні сценарії (табл.2). Зокрема планується, що в результаті активної співпраці суб'єктів туристичного бізнесу із представниками регіональних науково-навчальних центрів суттєво зросте кваліфікаційний рівень менеджменту господарюючих одиниць, причому за рахунок профільності наданих освітніх послуг.

Ще одним суттєвим резервом розвитку туристичного бізнесу в регіоні є активізація процесу розбудови мережі зелених садиб. Попит на даний вид туристичних послуг серед місцевого населення та приїжджих туристів є досить стабільним і продовжує зростати. Прогнозується, що за умови формування належної системи інформаційно-консультативного забезпечення, а також створення типових моделей садибних комплексів питома вага даного виду туристичних послуг в загальній структурі буде підвищуватися.

Таблиця 2

Сценарії реалізації Концепції розвитку туризму у приморських регіонах степової зони України*

Найменування показників	Сценарії		
	Оптимістичний	Реалістичний	Песимістичний
Питома вага зелених садиб в загальній структурі туристичних послуг, %	35	22	6
Питома вага туристичних послуг в діяльності селянських господарств, %	20	10	5
Рівень рентабельності (збитковості) туристичного бізнесу, %	90	65	25
Питома вага сільського населення в загальній кількості працівників туристичного бізнесу, %	70	50	35
Рівень безробіття сільського населення, %	15	30	50
Доля осіб з вищою освітою серед керівників туристичних об'єктів, %	75	50	20
в. т.ч. з профільною вищою освітою, %	50	25	10

*Дослідження автора

Таким чином в основі стратегії ефективного розвитку туризму в системі приморських регіонів зони Степу України, на нашу думку, мають закладатися принципи концепції сталого розвитку суспільства, забезпечення розбудови сільських територій як інфраструктурної та ресурсної бази даного процесу. Специфіка організації туристичного бізнесу, широкий спектр послуг обумовлюють його багатокладний та диверсифікований характер, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню рівня зайнятості місцевого населення та уповільненню депопуляції на селі.

Невід'ємною складовою конкурентоспроможного функціонування туристичних об'єктів є науково обґрунтована організація господарської діяльності, адекватна оцінка наявного ресурсного потенціалу, ефективності його використання, а також планування перспектив подальшого розвитку. За цих умов набуває особливої значущості забезпе-

чення ефективною співпраці представників туристичного бізнесу із регіональними науково-навчальними центрами.

Висновки. В роботі обґрунтовано важливість розвитку туристичної діяльності в приморських регіонах степової зони України. Доведено необхідність оптимізації стратегічних засад державної політики забезпечення ефективного функціонування даного галузевого напрямку на принципах багатокладності та диверсифікації. Сформульовано концептуальні основи розвитку туризму у приморських регіонах степової зони України, проаналізовано стартовий потенціал розвитку регіонального туризму, визначено основні цілі та шляхи їх досягнення. Обґрунтовано необхідність створення належної системи інформаційного та кадрового забезпечення як невід'ємних складових конкурентоспроможного функціонування підприємницьких одиниць, зайнятих в туристичному бізнесі.

Список літератури:

1. Забуранна Л.В. Зарубіжний досвід розвитку сільського зеленого туризму. Економіка АПК. 2011. № 6. С.178-183.
2. Забуранна Л.В. Сільський аграрний туризм як чинник розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2010. № 8. С.100-106.

3. Закон України «Про особисте селянське господарство» № 742 від 15.05.2003р. URL: <http://konesh.ru/zakon-ukrayini-pro-osobiste-selyanseke-gospodarstvo-stranica-4.html> (дата звернення 4.09.2019).
4. Кудла Н.Є. Шляхи підвищення якості сільського туризму. Економіка АПК. 2012. № 5. С.116-122.
5. Малік М.Й. Забуранна Л.В. Сільський аграрний туризм як чинник розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2012. № 5. С.110-115.
6. Надворняк Я.М. Тенденції розвитку економіки туризму Івано-Франківської області. Економіка АПК. 2012. № 1. С.84-89.
7. Чаянов А.В. Природа крестьянского хозяйства и земельный режим. Труды Всерос. съезда Лиги аграрных реформ. 1918. М. С.4-5.
8. Kalchenko, S. (2013) Current development prospects of farm households. *Actual Problems of Economics*. 12 (150), 147-152
9. Mishenin, Y., Valentynov, V., Maslak, O., Koblianska, I. (2017) Modern transformation in small-scale agricultural commodity production in Ukraine. *Marketing and management of innovation*, 4, 358–366.
10. Varchenko, O., Svynous, I., Grynchuk, Y. and at (2018). The strategy of developing agricultural supply chain in terms of food security in Ukraine. *International Journal of Supply Chain Management*. 7(5). 657-666.

References:

1. Zaburanna, L.V. (2011) Zarubizhnyy dosvid rozvytku sil's'koho zelenoho turyzmu [Foreign experience in the development of rural green tourism]. *APK economy*, № 6, pp. 178-183 [in Ukrainian].
2. Zaburanna, L.V. (2010) Sil's'kyy ahrarnyy turyzm yak chynnyk rozvytku sil's'kyy terytoriy [Rural agricultural tourism as a factor in the development of rural territories]. *APK economy*, № 8, p. 100-106 [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrayiny «Pro osobyste selyans'ke hospodarstvo» [The Law of Ukraine "On Personal Peasant Farming"] (2003), № 742. Available at: <http://konesh.ru/zakon-ukrayini-pro-osobiste-selyanseke-gospodarstvo-stranica-4.html> (accessed 4 September 2019) [in Ukrainian].
4. Kudla, N.E. (2012). Shlyakhy pidvyshchennya yakosti sil's'koho turyzmu [Ways to improve the quality of rural tourism] *APK economy*, № 5, pp. 115-122 [in Ukrainian].
5. Malik M.Y. Zaburna L.V. (2012). Sil's'kyy ahrarnyy turyzm yak chynnyk rozvytku sil's'kyy terytoriy [Rural agricultural tourism as a factor in the development of rural territories]. *APK economy*, № 1, pp. 84-89 [in Ukrainian].
6. Nadvornyyak, Ya.M. (2012) Tendentsiyi rozvytku ekonomiky turyzmu Ivano-Frankivs'koyi oblasti [Trends in tourism economy development in Ivano-Frankivsk region]. *APK economy*, № 1, pp. 84-89 [in Ukrainian].
7. Chayanov, A. V (1918) Priroda krest'yanskogo khozyaystva i zemel'nyy rezhim [The nature of the farm and land regime] [in Russian].
8. Kalchenko, S. (2013) Current development prospects of farm households. *Actual Problems of Economic*, 12 (150), pp. 147-152 [in Ukrainian].
9. Mishenin, Y., Valentynov, V., Maslak, O., Koblianska, I. (2017) Modern transformation in small-scale agricultural commodity production in Ukraine. *Marketing and management of innovation*, 4, pp. 358–366 [in Ukrainian].
10. Varchenko, O., Svynous, I., Grynchuk, Y. and at (2018). The strategy of developing agricultural supply chain in terms of food security in Ukraine. *International Journal of Supply Chain Management*, 7(5), pp. 657-666 [in Ukrainian].